

**Projev
spolkového prezidenta Joachima Gaucka
na Karlově univerzitě
dne 6. května 2014 v Praze
u příležitosti státní návštěvy České republiky**

Magnificence,
vážený pane profesore Royte,
vážený pane prezidente,
vážené dámy, vážení pánové rektori, děkani a profesori,
Excellence,
vážení studenti,
dámy a pánové,
jsem rád, že dnes mohu být Vaším hostem.

Praha na jaře – to působí vždy povznášejícím dojmem. U mě to vzbuzuje dojmy a vzpomínky z jedné návštěvy krátce po sametové revoluci. Jako omámen jsem chodil ulicemi, které mě fascinovaly svou krásou, přestože jejich fasády byly ještě šedé. Opojen pocitem, že se nám, kteří jsme byli odstřiženi za železnou oponou, konečně otevírá celý svět, celá budoucnost. V tomto roce můžeme oslavit již čtvrtstoletí ve svobodě a nezávislosti. Umíme tuto skutečnost ocenit, právě proto, že v Evropě vůbec není samozřejmá. Uděláme vše pro to, abychom tyto těžce vydobyté hodnoty ochránili.

Univerzita Karlova, tato důstojná instituce, která mi dnes propůjčením Zlaté pamětní medaile prokazuje velkou čest, při tom pro nás může svou základní myšlenkou sehrát roli ukazatele.

Zprvá je zosobněním Evropy.

Její zakladatel Karel IV. byl tím, koho dnes nazýváme Evropanem. Byl zvoleným římskoněmeckým císařem a zároveň českým králem. Jeho otec pocházel z rodu Lucemburků, jeho matka ze starého českého panovnického rodu Přemyslovců. Karel IV. studoval v Paříži a mluvil pěti jazyky: latinsky, německy, česky, francouzsky a italsky.

Univerzita přitahovala studenty ze čtyř regionů, které se tehdy nazývaly nationes. Češi, Sasové, Bavoři a Slezané tak na univerzitě působili rovnoprávně a jednotně ve vyučovacím jazyce latinském. Možná bychom si dnes v Evropě měli občas připomenout, co všechno již bylo dávno možné.

Zadruhé je Univerzita Karlova zosobněním šancí i hrozeb pro vědu. Jako nejstarší univerzita ve střední Evropě ztělesňuje jednu z evropských myšlenek spoluvytvářejících svět. Evropská univerzita ať už v Paříži či Praze, v Boloni či Kolíně nad Rýnem nebo v mnoha dalších městech je místem zprostředkování vědění, svobody výzkumu a výuky, zkrátka intelektuálního osvojování si světa v samosprávném společenství vyučujících a studujících. A univerzita konečně podle nepřekonané formulace Immanuela Kanta zosobňuje odvahu používat vlastní rozum.

Ze staletých zkušeností však víme, že univerzity nebyly a nejsou pouze místy vnitřní a vnější svobody, ale také místy ničení svobody ducha, zglajchšaltování a sebecenzury. Univerzita Karlova zažila obojí: následování ideálu a vynucenou zradu ideálu. Po časech společného vyučování a učení následovaly brzy časy rozdělení. Náboženská netolerance mezi husity a katolíky vyústila v odchod německy mluvících studentů – tak došlo k založení univerzity v Lipsku. Později, koncem 19. století, vedlo národnostní napětí k rozdělení univerzity dosud spojující národy ve dvě konkurující si české a německé instituce. Soužití přestalo existovat. Snad jen žití vedle sebe, často však jen nenávislné žití proti sobě.

Smutného vrcholu dosáhla nacionalistická a dokonce rasistická politika okupací Československa nacistickým Německem. Česká Univerzita Karlova byla na tři roky uzavřena; 1200 studentů a profesorů bylo deportováno do koncentračních táborů. Po skončení nacistické noční můry následovala desetiletí komunistického rovnostářství. Univerzita tak byla vždy odrazem historických událostí, pars pro toto velké politiky. Ze svých zářných počátků za charismatického císaře se propadla do propasti totalitních systémů. Avšak díky četným vzdorujícím Čechům a Slovákům tvoří dnes opět místo pro svobodný diskurz.

Za tyto předchůdce, nezávislé, demokraticky smýšlející studenty a profesory projevují univerzitě svůj hluboký respekt. Tito nezávislí duchové se museli prosazovat nejen vůči různým cizím nadvládám; ještě obtížnější bylo občas postavit se netolerantním názorům vlastních krajanů – to je role vyžadující hodně odvahy, neboť tito osamělci riskovali, že se jim dostane označení znečišťovatelů vlastního hnízda nebo vlastizrádců.

Příkladem je Tomáš Masaryk, který učil na Univerzitě Karlově od roku 1882. Oprávněně pochyboval svého času o pravosti dokumentů, které českému národu připisovaly slavnou minulost již v raném

středověku. Později se tento statečný muž stal prvním prezidentem Československa.

Ohromnou odvahu vyžadoval ve 20. století odpor proti okupačním mocnostem. Když v roce 1939 demonstrovali studenti Univerzity Karlovy proti německým okupantům, byl jejich protest brutálně potlačen. Také Jan Palach byl studentem Univerzity Karlovy. Poté, co se počátkem roku 1969 na protest proti potlačení Pražského jara na Václavském náměstí polil benzínem a upálil, stal se jeho pohřeb masovou demonstrací a Palach se stal symbolem boje za svobodu Československa. Nemalý počet vyučujících a studentů Univerzity Karlovy patřil později k signatářům Charty 77. Jsem vděčný a cítím se být poctěn, že jsem byl dnes vyznamenán právě touto univerzitou.

A ještě něco, dámy a pánové:

Karlova univerzita představuje i Prahu samotnou, toto kouzelné, tajemné a na tolika tradicích založené město. Jistě, Paříž je Evropa, Londýn je Evropa, také Řím a Berlín jsou Evropa. Není ale Praha jakýmsi zvláštním způsobem ještě trochu „více“ Evropou? Francouzsko-německá gotika, italská renesance, habsburské baroko, štuky zdobená secese vedle avantgardních staveb kubistických a ve stylu Bauhausu. V Praze nalezneme jako snad nikde jinde onu Evropu, která je nerozdělitelně propojena ve všech svých kulturních prvcích, Evropu, která je latinská i řecká, katolická i husitská, židovská i evangelická, česká, německá a také polská. Evropu, jež v tomto městě stvořila ze všech elementů něco obdivuhodného, jedinečného.

To všechno máme dnes znovu před očima jako symbol otevřené a rozmanité Evropy. Ti, kteří chtěli z ideologických důvodů vytvořit homogenní Evropu podle vlastních představ, přinesli lidem smrt a utrpení a podařilo se jim načas potlačit evropský projekt demokracie. Avšak lidé v Praze a Varšavě, v Berlíně a Budapešti si svá práva, svou kulturu a svou svobodu vymohli zpět.

Dámy a pánové,

Heinrich Böll, německý nositel Nobelovy ceny za literaturu, sám kdysi voják Hitlerovy armády, byl na návštěvě v Praze 21. srpna 1968, kdy tanky válcovaly ono Pražské jaro, které vzbudilo v Československu, ba v celé Evropě, tak mnoho nadějí. Napsal o těchto dnech působivou zprávu, která dodnes stojí za přečtení, zprávu plnou rozhořčení nad utiskovateli a plnou obdivu k pražským ženám a mužům s jejich smutkem, hrdostí, vynalézavostí, humorem a odbojným duchem.

Svou zprávu nadepsal: „Tank mířil na Kafku“ a v textu píše: „Před Kafkovým rodným domem stál tank, hlaveň namířenou na Kafkovu bustu. Zde se staly symbol a skutečnost kongruentními.“

Tank mířil na Kafku – zde je skutečně v jedné jediné názorné scéně vyjádřeno, co se nás dotýká právě zde v Praze, právě zde v České republice, myslíme-li na historii kultur a lidí, kteří zde žili a žijí.

Franz Kafka je zosobněním oné zvláštní směsice kultur, onoho židovsko-česko-německého života, který byl právě pro Prahu tak charakteristický. Avšak zrušení československého státu, potlačení všeho českého a vyhlazení všeho, co bylo židovské – tyto nacistické zločiny přivodily konec této jedinečné kulturní symbiózy v srdci Evropy. Kafka se tohoto dramatu nedožil, protože zemřel již v roce 1924, jeho sestra Ottla byla však v roce 1943 zavražděna nacisty, jeho velká láska Milena Jesenská zahynula v roce 1944 v koncentračním táboře Ravensbrück.

Poslední akt tohoto dramatu následoval po osvobození v roce 1945, kdy i Němci museli opustit svou vlast, útekem, vyhnáním, nuceným vysídlením, na základě etnické čistky, odsunu – jakkoli to chcete nazvat – vinní i nevinní zároveň. Dnes docházíme i přes komplikovanou pravdu ke stále silněji diferencovanému obrazu dějin. Naplňuje mě optimismem, že se touto stále ještě emocemi zatíženou historií zabývají právě mladí vědci, novináři, spisovatelé a umělci. Českou republiku ctí, že projevila v roce 2005 své uznání sudetoněmeckým odbojářům a pronásledovaným nacistickým režimem. Je třeba vzpomenout i těch mnoha často bezejmenných Čechů, kteří po válce v roce 1945 poskytli svým německým spoluobčanům ochranu.

Není pochyb o tom, že dějiny česko-německých vztahů jsou také dějinami utrpení. Někdy se jeví jako zázrak, že jsme se pod tíhou vzpomínek už dávno neudusili. Někdy se jeví jako zázrak, že vůbec bylo možné podívat se sobě znovu do očí, vůbec spolu znovu mluvit, vůbec znovu najít odvalu v duchu porozumění a usmíření psát dále dějiny jako společné. Ano, žijeme-li v duchu Václava Havla v pravdě, nalezneme slova i cesty, které skutečně vedou k usmíření. Poděkovat je třeba těm, kteří touto obtížnou cestou kráčeli již před námi.

Vzpomínka na sílu symbiózy, na dialog, na sílu vzájemného pronikání a obohacování kultur a životních způsobů, jazyků a mentalit se ukázala být trvalejší než násilné prosazování jednotné kultury. Vytrvalost založená na pochopení, neomylnost přesvědčení svědomí se ukázaly být urputnější nežli útlak a diktatura. Přesnost, ano, pravdivost promyšleného, citlivého a empatického projevu, nejen toho básnického, se ukázaly být silnějšími než lež a propaganda.

Velmi mě těší aktivity občanské společnosti jak Čechů, tak Němců. Jsou to právě a jedině občané, kdo svou angažovaností něčeho dosahují. Mám na mysli Česko-německý fond budoucnosti, výměny studentů, partnerství škol a měst, ale také lidi a iniciativy, které si připomínají společnou tradici a překládají ji do moderny. Příkladem jsou Lenka Reinerová nebo František Černý, kteří společně s Kurtem

Krolopem založili Pražský literární dům autorů německého jazyka. Jsou zde i lidé jako Pavel Kohout a dnes Jitka Jílková, kteří etablovali Pražský divadelní festival německého jazyka. Jim a mnoha dalším patří mé hluboké poděkování.

Všichni tito lidé by nemohli učinit to, co učinili, kdyby bývaly nenastaly hluboké změny v roce 1989, kdy se jaro vrátilo i do Prahy. V roce 1989 se mohlo sklízet ovoce, které, dovolíte-li mi paradoxní příměr, muselo uzrávat v zimě trvající několik desetiletí. Češi a Němci, oba národy sbírali zkušenosti se systémem, který, jako by byl popsán Kafkou, byl zároveň neprůhledný, ale všude účinný, neosobní a nelítostný. A jak Němci, tak Češi si zakusili, jaké to je, takový systém porazit.

Pro mě i jiné byl a zůstává velkým vzorem Václav Havel: nebojácný, neúplatný, nezlomen ani přes léta strávená ve vězení, vedl národ do demokracie a Evropy.

Tak se mírová a společná budoucnost Čechů a Němců ve společné Evropě stala skutečně možnou. A zůstane skutečností, budeme-li velké evropské hodnoty individuality a svobody, spravedlnosti a odpuštění, pravdivosti a mírumilovosti společně neustále naplňovat životem a bez výjimky uplatňovat.

Společně máme v Evropě jeden závazek: Nikdy více nedopustit, aby tank mířil na Kafku, aby se ničila rozmanitost, aby násilí triumfovalo nad duchem. Ani na jaře, ani v srpnu. Nikdy. Nikde.